

KONSTITUTÍV MODELL KOROMMAL ERŐSÍTETT GUMI ÖSSZETETT VISELKEDÉSÉNEK LEÍRÁSÁHOZ

A CONSTITUTIVE MODEL TO DESCRIBE THE COMPLEX BEHAVIOUR OF CARBON BLACK FILLED RUBBER

Fazekas Bálint¹, PhD hallgató, fazekas.balint@gt3.bme.hu

Goda Tibor¹, DSc, egyetemi tanár, goda.tibor@gt3.bme.hu

¹Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Gépészmérnöki Kar, Gép- és Terméktervezés Tanszék

ABSTRACT

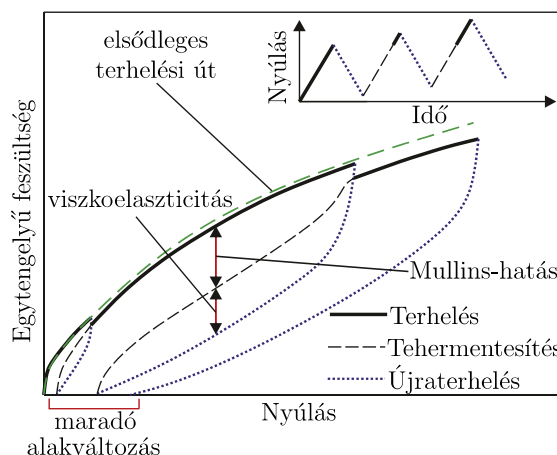
This paper focuses on a new constitutive model where a viscoelastic material model is combined with a pseudoelastic one to take into consideration the residual strain effects too. The performance of the model is investigated through the uniaxial cyclic tensile tests of a filled EPDM rubber. The results show that the proposed model can describe the complex mechanical behaviour of the rubber accurately.

1. BEVEZETÉS

A gumi-szerű anyagok mérnöki alkalmazásokban való felhasználása igen széleskörű, első sorban a különböző töltőanyagok (pl. korom) segítségével módosítható mechanikai tulajdonságaiknak köszönhetően. A töltőanyag mechanikai viselkedésre gyakorolt hatásának figyelembevétele a megbízható numerikus modellezés egyik fontos ismérve.

A töltőanyaggal erősített gumikra jellemző a feszültség és az alakváltozás közötti nemlineáris kapcsolat, az akár több 100%-ot is elérő alakváltozások, valamint a viszkoelasztikus viselkedés [1]. Továbbá, ciklikus terhelés hatására az anyag nem rugalmas viselkedést mutat, amely a Mullins-hatás [2] és a maradó alakváltozások megjelenésével jár együtt. Előbbi a gumi mikroszerkezetében bekövetkező károsodásból adódik, ami makro-szinten merevségcsökkenést idéz elő a feszültség-nyúlás görbékben. Azaz, egy terhelés-tehermentesítés-újrateljesítés ciklust tekintve az újrateljesítéskor adott deformáció eléréséhez kisebb erő szükséges, mint az első terhelés esetén. A merevségcsökkenés az első ciklusban a legjelentősebb, a további ciklusokban egyre inkább elhanyagolhatóvá válik. Ennek megfelelően, a bemutatásra kerülő anyagmodell a Mullins-hatást csak az első terhelési ciklusban veszi figyelembe. A korábbi maximumot meghaladó deformáció esetén a terheléshez tartozó görbe az elsődleges terhelési utat (lásd 1. ábra) követi, majd újabb ciklikus

terhelés hatására ismét megjelenik a Mullins-hatás. A gumikra jellemző mechanikai viselkedést az 1. ábra szemlélteti.

1. ábra. A (töltött) gumikra jellemző mechanikai viselkedés egyszerűsített megjelenítése.

Az 1. ábrán megjelenik a nemlineáris feszültség-alakváltozás kapcsolat, a Mullins-hatás, a viszkózus viselkedésből adódó hiszterézis terület, valamint a maradó alakváltozás a késleltetett rugalmas komponenssel együtt.

Ahhoz, hogy a gumi alkatrészek valós viselkedését numerikusan előre tudjuk jelezni, szükségünk van egy megfelelő anyagmodellre. A szakirodalomban számos konstitutív modell található, amelyek eltérő pontossággal képesek a gumikra jellemző mechanikai viselkedést leírni [3]. Ebben a tanulmányban egy olyan konstitutív modell kerül bemutatásra, amely kellően összetett ahhoz, hogy a gumik sajátos viselkedését megfelelő pontossággal le tudja írni, ugyanakkor elég egyszerű a mérnöki gyakorlatban való rutinszerű alkalmazáshoz. Az anyagmodell a szakirodalomban külön-külön már létező modellek összekapcsolására épül. Nevezetesen, a nemlineárisan rugalmas viselkedést, a Mullins-hatást, és a maradó alakváltozást az Ogden–Dorfmann-féle modell [4], míg az anyag időfüggő (viszkózus) viselkedését a Prony-sorozatra épülő lineárisan viszkoelasztikus modell veszi figyelembe.

Ennek a megközelítésnek az az előnye, hogy a konstitutív egyenletben megjelenő nemlineáris konvolúciós integrál numerikusan közelíthető. Azaz, lehetőség van olyan numerikus feszültségmeggoldások előállítására tetszőleges homogén igénybevételi módra vonatkozóan, amelyek alkalmasak a modellparaméterek hatékony meghatározására.

A javasolt anyagmodell megbízhatóságát EPDM gumin, két különböző alakváltozási sebesség mellett elvégzett, egytengelyű ciklikus húzóteszteken, valamint a mért és számított feszültségválaszok összehasonlításán keresztül vizsgáljuk.

2. KIDOLGOZOTT ANYAGMODELL

A konstitutív modellt egy időfüggetlen (pszeudoelasztikus) és egy időfüggő (lineárisan viszkoelasztikus) modell összekapcsolásával hoztuk létre. A következőkben az alkalmazáshoz szükséges legfontosabb összefüggéseket tárgyaljuk egytengelyű esetre vonatkozóan.

2.1. Pszeudoelasztikus modell

A pszeudoelasztikus anyagmodell a gumi időfüggetlen viselkedését írja le, a nemlineárisan rugalmas viselkedést, a Mullins-hatást, valamint a maradó alakváltozást. Alapja a nemlineárisan rugalmas, összenyomhatatlan, izotróp elmélethez kapcsolódó alakváltozási energiasűrűség függvény (W_0) két további változóval (η_1, η_2) való kibővítése. Az így kapott pszeudoelasztikus energiasűrűség függvény (W) az alábbi módon definiálható

$$W(\lambda_1, \lambda_2, \eta_1, \eta_2) = \eta_1 W_0(\lambda_1, \lambda_2) + (1 - \eta_2) N(\lambda_1, \lambda_2) + \phi_1(\eta_1) + \phi_2(\eta_2), \quad (1)$$

ahol λ_1 és λ_2 jelöli a főnyúlásokat. Továbbá η_1 a károsodási paraméter, míg η_2 a maradó alakváltozás leírására bevezetett paraméter. Ezek lehetnek aktív/inaktívak a terheléstörténetől függően. Aktív állapotot előidéző folyamat a tehermentesítés és az újrateherelés, egészen a tehermentesítéskor előzőleg elért maximális deformációs szintig. Inaktív állapotba ($\eta_1 = \eta_2 = 1$) pedig az elsődleges terhelési úton (lásd 1. ábra) kerülnek, ekkor az anyag károsodás nélkül, tisztán rugalmasan viselkedik. Ebből következik, hogy $W(\lambda_1, \lambda_2, 1, 1) = W_0(\lambda_1, \lambda_2)$ és $\phi_1(1) = \phi_2(1) = 0$, ahol $\phi_1(\eta_1)$ és $\phi_2(\eta_2)$ disszipációs függvények. Továbbá, $N(\lambda_1, \lambda_2)$ függvény a maradó alakváltozások leírását biztosító energiasűrűség függvény. A károsodási és a maradó

alakváltozást definiáló paraméterek az alábbi módon számolhatók

$$\eta_1 = 1 - g_\infty \frac{1}{r} \operatorname{erf} \left(\frac{W_{\max} - W_0(\lambda_1, \lambda_2)}{m + \beta W_{\max}} \right), \quad (2)$$

$$\eta_2 = \frac{1}{\tanh(1)} \tanh \left[\left(\frac{W_0(\lambda_1, \lambda_2)}{W_{\max}} \right)^\alpha \right], \quad (3)$$

ahol g_∞ a relaxált relatív modulus (lásd 2.2 fejezet), $\operatorname{erf}(\bullet)$ a Gauss-féle hibafüggvény, r, m és β anyagparaméterek ($r > 1, m \geq 0, \beta \geq 0$). Megjegyzendő, hogy az m és β paraméterek közül legalább az egyiknek nemzérusnak kell lennie. $W_{\max}$ az elsődleges terhelési út azon pontjában érvényes energiasűrűség, ahonnan a tehermentesítés indul. Továbbá α és $W_{\max}$ között az alábbi lineáris kapcsolat áll fenn

$$\alpha = J + K \left(\frac{W_{\max}}{\mu_0} \right), \quad (4)$$

ahol J és K dimenziótlan anyagparaméterek, míg μ_0 az anyag kezdeti nyíró rugalmassági modulusa. A maradó alakváltozás figyelembevételére bevezetett energiasűrűség függvény az alábbi alakban írható fel

$$N(\lambda_1, \lambda_2) = \frac{1}{2} \left[\nu_1 (\lambda_1^2 - 1) + \nu_2 (\lambda_2^2 - 1) + \nu_3 (\lambda_1^{-2} \lambda_2^{-2} - 1) \right], \quad (5)$$

ahol

$$\nu_i = \mu_0 \left[U - V \tanh \left(\frac{\lambda_{i,\max} - 1}{Z} \right) \right], i = 1..3, \quad (6)$$

ahol $U, V,$ és $Z (\neq 0)$ dimenziótlan paraméterek, valamint $\lambda_{i,\max}$ az i -edik főnyúlás maximális értéke.

A pszeudoelasztikus mérnöki feszültségválasz összenyomhatatlan esetben az alábbi módon írható fel

$$P_{0,pe}(t) = \eta_1 \frac{\partial W_0}{\partial \lambda} + (1 - \eta_2) \frac{\partial N}{\partial \lambda}, \quad (7)$$

ahol a 0 alsóindex a végtelen gyors terheléshez tartozó választ jelöli (amely a gumi üveges állapotában érvényes). Megfigyelhető, hogy $\eta_1 = \eta_2 = 1$ esetén a (7) egyenlet a klasszikus 1D hiperelasztikus konstitutív egyenletet adja vissza.

2.2. Viszko-pszeudoelasztikus modell

A viszko-pszeudoelasztikus anyagmodell a 2.1 fejezetben bemutatott pszeudoelasztikus és a

Prony-sorozatra épülő lineárisan viszkoelasztikus modell összekapcsolásából származtatható. A javasolt anyagmodellhez tartozó konstitutív egyenlet egytengelyű esetben az alábbi módon adható meg

$$P(t) = P_{0,pe}(t) - \frac{1}{3} \sum_{i=1}^N \frac{g_i}{\tau_i} \int_0^t \left(\frac{2\lambda(t)}{\lambda(t-s)} + \frac{2\lambda^2(t-s)}{\lambda^2(t)} \right) P_{0,pe}(t-s) e^{-s/\tau_i} ds, \quad (8)$$

ahol $P(t)$ a teljes viszko-pszudoelasztikus mérnöki feszültségválasz, $P_{0,pe}(t)$ a 2.1 fejezetben bevezetett pszudoelasztikus (időfüggetlen) mérnöki feszültségválasz, g_i és τ_i az i -edik relatív rugalmassági modulus és relaxációs idő, azaz a viszkoelasztikus (Prony) paraméterek, míg N a Prony-sorozat fokszáma. Továbbá, a relaxált relatív modulus (g_∞) és a relatív rugalmassági modulus (g_i) között az alábbi összefüggés áll fenn

$$g_\infty = 1 - \sum_{i=1}^N g_i. \quad (9)$$

3. EREDMÉNYEK BEMUTATÁSA

A javasolt anyagmodell alkalmazásához első lépésben egy hiperelasztikus modellt kell kiválasztani a rendelkezésre álló mérési eredmények elemzése alapján, amely megfelelő pontossággal képes az anyag rugalmas viselkedését leírni. Esetünkben az összenyomhatatlan (másodrendű) Ogden-féle hiperelasztikus anyagmodell került kiválasztásra, ahol az alakváltozási energiasűrűség függvény az alábbi módon adható meg

$$W_0 = \sum_{k=1}^2 \frac{2\mu_k}{\alpha_k} \left(\lambda_1^{\alpha_k} + \lambda_2^{\alpha_k} + \lambda_1^{-2\alpha_k} \lambda_2^{-2\alpha_k} - 3 \right), \quad (10)$$

ahol μ_k és α_k hiperelasztikus anyagparaméterek. W_0 ismeretében a (7) egyenlet segítségével számolható az egytengelyű igénybevételi módra érvényes pszudoelasztikus feszültségválasz ($P_{0,pe}(t)$). A következő lépésben a viszkózus viselkedés leírására bevezetett Prony-sorozat fokszámát kell meghatározni. Az általunk vizsgált időtartomány leírásához öttagú Prony-sorozatot ($N=5$) alkalmaztunk. Fontos megjegyezni, hogy az anyagállandóknak bizonyos korlátozó feltételeket teljesíteniük kell. Egyrészt, a hiperelasztikus modell paramétereknek ki kell elégíteniük a Drucker-féle stabilitási feltételt. Másrészt a

hiperelasztikus, a viszkoelasztikus és a pszudoelasztikus paramétereknek a következő feltételeket kell teljesíteniük

$$\begin{aligned} \sum_{k=1}^2 \mu_k > 0; \quad \alpha_k \neq 0, \quad k=1..2, \\ \sum_{i=1}^N g_i < 1, \quad g_i > 0, \quad \tau_i > 0, \quad i=1..5, \\ r > 1, \quad m \geq 0, \quad \beta \geq 0, \quad \text{és ha } m = \beta \neq 0, \\ Z \neq 0. \end{aligned} \quad (11)$$

Az anyagparaméterek meghatározása a szerzők korábbi tanulmányaiban kidolgozott módszer alkalmazásával történt [5, 6]. Alapja az anyagmodell numerikus feszültségválaszának előállítása. A viszko-pszudoelasztikus konstitutív egyenletben megjelenő nemlineáris konvolúciós integrál (lásd (7) egyenlet) numerikusan közelíthető, ami lehetőséget biztosít a mért és a számolt feszültségválaszok között bevezetett hibafüggvény minimalizálására. Így megkaphatók azok az anyagparaméterek, amelyekkel a modell a legpontosabban tudja a mért viselkedést numerikusan közelíteni.

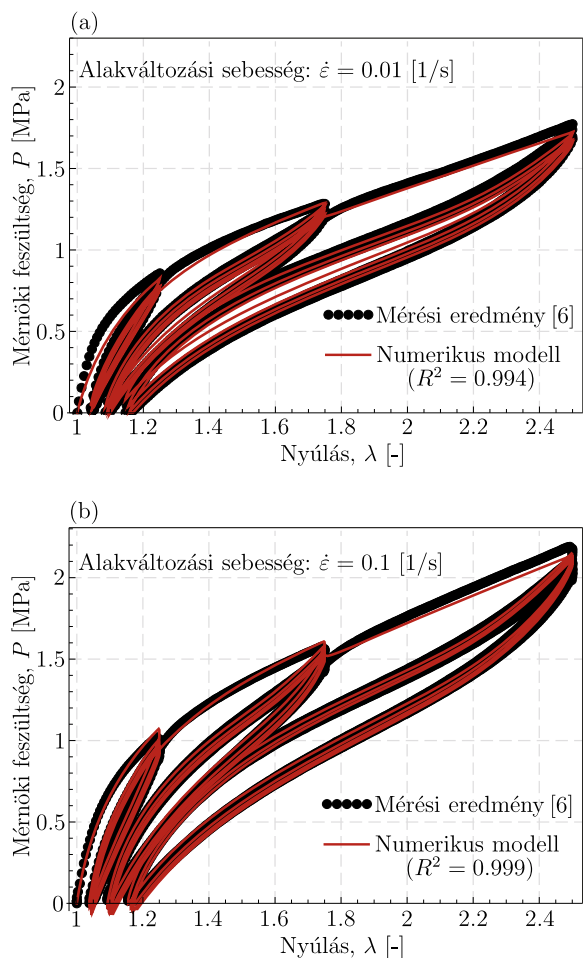
Az anyagmodell teljesítményének vizsgálatához egy 40 phr koromtartalmú EPDM gumi ciklikus, egytengelyű húzó igénybevételi mód mellett mért viselkedését vettük alapul. A mérést 0,01 1/s és 0,1 1/s alakváltozási sebesség mellett végeztük el 25, 75 és 150 %-os mérnöki alakváltozási szinteken. A paraméterillesztés során kapott anyagállandókat az 1. táblázat tartalmazza.

1. táblázat. A viszko-pszudoelasztikus modell optimalizált anyagparaméterei.

Ogden-féle hiperelasztikus modell paraméterei				
μ_1 [MPa]	α_1 [-]	μ_2 [MPa]	α_2 [-]	
4,275	-4,00	-0,0776	0,28	
Prony paraméterek ($N = 5$)				
g_1 [-]	g_2 [-]	g_3 [-]	g_4 [-]	g_5 [-]
0,428	0,113	0,092	0,061	0,081
τ_1 [s]	τ_2 [s]	τ_3 [s]	τ_4 [s]	τ_5 [s]
0,27	3,1	21	326	2675
Pszudoelasztikus modell paraméterei				
r [-]		m [MPa]		β [-]
2,05		0,21		0,27
U [-]	V [-]	Z [-]	J [-]	K [-]
-0,139	-0,104	-0,958	-1,871	1,783

Az 1. táblázatban szereplő, optimalizált anyagparaméterekkel a viszko-pszudoelasztikus modell numerikus feszültségválaszait összevetettük a mért görbékkel. A kapott mérnöki feszültségértékeket a nyúlás függvényében a

vizsgált alakváltozási sebességek mellett a 2.(a) és (b) ábrák mutatják.

2. ábra. A mért és a modellezett mérnöki feszültségválasz, egytengelyű ciklikus igénybevétel esetén: (a) $\dot{\epsilon} = 0,01/s$, (b) $\dot{\epsilon} = 0,1/s$.

A 2.(a) és (b) ábrákon látható, hogy a javasolt anyagmodell nagy pontossággal képes a vizsgált EPDM gumi összetett viselkedését numerikusan előrejelezni két alakváltozási sebesség esetén is. A 0,01 1/s alakváltozási sebesség esetén az $R^2=0,994$, míg 0,1 1/s esetén $R^2=0,999$ -re adódott, ami gyakorlatilag teljes egyezésnek felel meg. Az is megfigyelhető, hogy a vizsgált anyag mutatja az 1. fejezetben ismertetett mechanikai tulajdonságokat, kiemelve az első ciklusokban megjelenő Mullins-hatást és a maradó alakváltozásokat. Továbbá, a mért eredmények alapján kijelenthető, hogy a Mullins-hatás a növekvő alakváltozási szinteken egyre jelentősebbé válik, valamint az alakváltozási sebesség növelésével a gumi merevsége növekszik. Ezeket a hatásokat a modell kvalitatív és kvantitatív módon is képes figyelembe venni.

4. ÖSSZEFOGLALÁS

Bemutatásra került egy olyan új viszkopseudoelasztikus anyagmodell, amelyben az időfüggetlen választ az Ogden–Dorfmann-féle pseudoelasztikus modell, míg az időfüggő viszkoelasztikus választ a Prony-sorozatra épülő lineárisan viszkoelasztikus modell adja meg. A kapcsolódó legfontosabb egyenletek egytengelyű igénybevételi módra vonatkozóan ismertetésre kerültek. A javasolt anyagmodellt egy korommal töltött EPDM gumi egytengelyű ciklikus igénybevétel esetén kapott feszültségnyúlás görbéire illesztettük. A bemutatásra került eredmények egyértelműen igazolják a modell pontosságát és alkalmazhatóságát, valamint jó alapot adnak a kapcsolódó kutatómunka jövőbeni folytatásához. Hiszen, a későbbiekben a cél az anyagmodell háromdimenziós konstitutív egyenletének kidolgozása a hozzá tartozó numerikus feszültségmegoldásokkal együtt, a modellválasz összevetése további mérési eredményekkel, valamint a modell numerikus implementálása.

5. KÖSZÖNETNYÍLVÁNÍTÁS

A TANULMÁNY AZ INNOVÁCIÓS ÉS TECHNOLÓGIAI MINISZTERIUM ÚNKP-20-3 KÓDSZÁMÚ ÚJ NEMZETI KIVÁLÓSÁG PROGRAMJÁNAK A NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI ÉS INNOVÁCIÓS ALAPBÓL FINANSZÍROZOTT SZAKMAI TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT. FAZEKAS BÁLINT PHD HALLGATÓ EZÜTON IS KÖSZÖNETÉT FEJEZI KI A TÁMOGATÁSÉRT.

6. IRODALOM

- [1] Saccomandi, G., Ogden R.W., 2004. Mechanics and Thermomechanics of Rubberlike Solids, Springer-Verlag Wien.
- [2] Mullins, L., 1948. Effect of stretching on the properties of rubbers. Rubber Chemistry and Technology. 21, 281–300.
- [3] Bergström, J., 2015. Mechanics of Solid Polymers. Theory and Computational Modeling, Elsevier.
- [4] Dorfmann A., Ogden, R.W., 2004. A constitutive model for the Mullins effect with permanent set in particle-reinforced rubber. Int. J. Solids and Struc. 41, 1855–1878.
- [5] Fazekas, B., Goda, T.J., 2019. Closed-form and numerical stress solution-based parameter identification for incompressible hyper-viscoelastic solids subjected to various loading modes. Int. J. Mech. Sci. 151, 650–660.
- [6] Fazekas, B., Goda, T.J., 2020. New numerical stress solutions to calibrate hyper-viscopseudoelastic material models effectively. Mater. Des. 194, 108861.